

ПОРЕДИЦА „ПЪТЯТ НА ПРАБЪЛГАРСКИЯ ВОИН“ · ПУБЛИКАЦИЯ 8 ОТ 15

Ламеларна и пластинчатата броня

Пластините, начинът на сглобяване и материалите на бронята при българите по находките от Плиска, Преслав и писмените извори

Сдружение „Спортен клуб Бага-Тур“ · Стара Загора · 27 ноември 2025 г.

Обр. 1. Български конник в пластинчатата броня на поход (художествена реконструкция)

РЕЗЮМЕ

Публикацията е посветена на пластинчатата броня – ризницата, съставена от малки метални или костени пластини, свързани помежду си с ремъци или пришити към мека основа. Представени са сигурните находки от Плиска, Велики Преслав, Перник и други обекти, размерите и формата на пластините и опитите за тяхната класификация. Разгледани са предложените реконструкции на начина на сглобяване и спорът дали откритите групи пластини са били цели ризници или само нагръдни покрития. Отделно се обсъждат сведенията за брони от кожа и плът и за защитата на коня, както и остарелите вече възгледи на Г. Фехер, които днес трябва да се четат критично.

Ключови думи: пластинчатата ризница, ламеларна броня, люспеста броня, Велики Преслав, Плиска, плът, конска броня

I. Увод

В предишната публикация от поредицата видяхме, че каменните инвентарни надписи изброяват стотици ризници, зачислени на български военачалници, и че в тях се различават поне два вида броня – от халки и от пластини. Тук ще се спрем на втория вид, който в научната литература се нарича пластинчатата, люспеста или ламеларна броня. Тя е по-сложна за изработка и по-трудна за изследване, но тъкмо нейни останки са най-сигурните находки на предпазно въоръжение от българското ранно средновековие.

Още в античността са познати няколко вида ризници: мускулеста, пластинчатата от няколко типа (в това число ламеларната), мека – от халки, и такава, съставена от по-големи части. През средновековието основно се използвали меката и пластинчатата ризница¹. Пластинчати В. Йотов нарича най-общо онези ризници, чиито съставни елементи са метални или костени (рогови) пластини. В зависимост от свързването и от основата, към която се прикрепват пластините, те се наричат още ламинарни, люспести, нагръдни и пр. Такава характеристика обаче не винаги е възможна, защото пластините достигат до нас корозирани, слепени и фрагментирани².

Ще разгледаме последователно какво казват изворите, какви находки има, как изглеждат пластините и как вероятно са били свързвани, а накрая – какво знаем за бронята от кожа и плът и за защитата на коня.

Ключови моменти

V–VII в.	Под влияние на степните воини ризниците от халки, пластинчатите брони и ламеларните шлемове се разпространяват и у славяните.
X в.	Към това време се отнасят известните находки от пластинчати ризници от Плиска и Велики Преслав.
971 г.	При обсадата на Дръстър Лъв Дякон описва варягите руси облечени в плетени железни ризници.
X–XI в.	В силно опожарен пласт в крепостта до Перник остават около 30–40 пластини от ризница.
1091 г.	Преди битката при Левунион Алексей I облича част от воините си в копринени ризници с цвета на желязото.
1938 г.	Г. Фехер развива виждането, че прабългарите са носели предимно брони от твърда кожа или плът.
1957 г.	При църквата с гроба на Мостич във Велики Преслав е открита най-голямата сборна находка от пластини.

РЕЧНИК

Пластинчатата (ламеларна) броня

Така се наричат ризниците, чиито съставни елементи са метални или костени (рогови) пластини. Според начина на свързване и основата, към която са прикрепени пластините, ги наричат още ламинарни, люспести, нагръдни. Често обаче пластините достигат до нас корозирани и слепени и това не може да се определи.²

2. Пластинчатата броня в изворите

Прабългарските инвентарни надписи пазят собствени думи за различните видове броня. Според Р. Рашев в един от преславските надписи се употребяват алхаси кипе (ризница от халки), естрогин кипе (ризница от пластини) и хумсхи кипе (ризница от халки или пластини върху мека платнена основа)³. В. Йотов, следвайки същия надпис, определя едната дума като название на меката ризница от халки, а другата – на люспестата (пластинчатата)⁴. Т. Славова обаче показва, че значенията на тези термини са спорни: за естругин са предлагани „плетени“, „войнишки“, „люспести“ и „подплатени“ ризници, а за хумсхи – „меки“, „ковашки“, „плочести“ ризници, „нагръдни брони“ и „кожени ризници“⁵. Сигурно е само, че българите са разграничавали няколко вида броня и са ги отчитали поотделно.

Във византийските извори също се срещат няколко названия. Най-често това е старогръцката дума торакс, под която се разбира всякаква ризница; с други термини се означава меката ризница или ризницата изобщо, а с трети – ризницата за конника⁶. Колко ценно е било металното защитно въоръжение, личи от един любопитен епизод, разказан от Ана Комнина: преди битката при Левунион през 1091 г. император Алексей I, понеже не му достигало желязно

въоръжение за всички, облякъл някои от воините си с ризници и шлемове, направени от коприна с цвета на желязото⁷. Хитростта е имала смисъл само ако видът на бронираните редици сам по себе си е внушавал сила и респект.

Византийските автори от X–XI век също разграничават меката, плетена ризница от другите видове. Лъв Дякон описва варягите руси при обсадата на Дръстър през 971 г. като прикрити с дълги до земята щитове и облечени в плетени железни ризници, а Михаил Псел отбелязва, че печенегите изобщо не се обличат с ризници, не носят наколенници и не пазят главите си с шлемове⁸. На този фон сведенията за българската войска, „облечена цялата в желязо“, изглеждат особено показателни, макар че Рашев предупреждава, че изразът може да означава просто пълна въоръженост, а не непременно железни брони⁹.

Пластинчатата броня не е изключително българска. Според М. М. Казански под влияние на степните воини през V–VII век и у славяните се разпространява защитно въоръжение като ризници от халки, пластинчати брони и ламеларни шлемове, макар че те биха могли да бъдат получени и от други, уседнали народи¹⁰. Самият Йотов, когато търси аналогии за българските находки, се обръща към паметници от Централна Азия и Сибир¹¹.

КЛЮЧОВ МОМЕНТ

1091 г., Левунион: ризници от коприна

Преди битката при Левунион император Алексей I нямал достатъчно желязно въоръжение за всички. Затова облякъл част от воините си с ризници и шлемове от коприна с цвета на желязото – епизод, разказан от Ана Комнина.⁷

Обр. 2. Печенегите избиват воините на княз Светослав при завръщането им от България – миниатюра от Мадридския ръкопис на Хрониката на Йоан Скилица, fol. 173r, детайл (Национална библиотека на Испания, Мадрид).

Снимка: Неизвестен средновековен миниатюрист (Мадридски ръкопис на Йоан Скилица) · Public domain · [Wikimedia Commons](#)

3. Находките от Плиска, Преслав и други обекти

В езическите некрополи части от ризници не са открити; известните находки са от X век и Рашев допуска, че по-ранните ризници едва ли са се различавали съществено от тях¹². От сигурна археологическа среда Йотов познава 9 сборни и 15 единични находки от пластинчати ризници. Пластините в тях са от желязо, а в един случай – от кост¹³.

Най-голямата сборна находка е открита северозападно от църквата с гроба на Мостич във Велики Преслав при разкопките на В. Мавродинова през 1957 г. Тя се състои от 20–25 цели и около 270 фрагментирани пластини. С изключение на една, почти всички са дълги около 40–41 мм, широки 11–14 мм и дебели около 1 мм. Отворите за прикрепване са от 6 до 9 или 10, разположени в различни съчетания. Две пластини са покрити с тънък меден лист¹⁴.

Втората голяма находка идва от гражданска постройка на левия бряг на р. Тича във Велики Преслав. Тя наброява около 240 пластини, от които 60 са добре запазени, и е била поставена в обкован дървен сандък. Пластините са от две групи – дълги около 51–55 мм и широки 24 мм, и дълги 45–46 мм и широки 16 мм; дебелината на почти всички е около 1 мм. Повечето са плоски, но няколко са дъговидно извити в долния край, а отворите за свързване са 7–9¹⁵.

В Плиска, в яма под отклонение на тайния ходник на Малкия дворец, са намерени два фрагмента от ризница – единият от около 22, другият от 7 пластини, дълги 53–55 и широки 14–16 мм. В Дворцовия манастир във Велики Преслав са открити тринадесет пластини от две групи, сред които една се отличава с изпъкнал в средата полуцилиндричен ръб; отворите за съединяване са до 9. От обекта „Селище“ във Велики Преслав произхождат четиринадесет силно корозирали пластини, дълги около 76 и широки 21 мм¹⁶.

Извън двете столици части от ризници са намерени в крепостта до Перник (около 30–40 пластини в силно опожарен пласт, датирани в X–XI век), в землянки в селището до Брестак, в крепостта до Окорш и в манастира при Равна (три групи от по 9–12 пластини), а също и в детски гроб в некропола до Батин – три пластини, една от които има изпъкнал полуцилиндричен ръб¹⁷. Пластините от Брестак, Окорш и Равна имат форми и размери, еднакви или близки на вече описаните¹⁸. Единствената костена находка – пластини за ризница – е публикувана от А. Попов¹⁹. Сред публикациите, на които Йотов се позовава за единичните находки, са тези за старобългарското укрепено селище при Хума, Разградско, за ранносредновековното селище при Стърмен и за крепостта Скала при Кладенци, Тервелско²⁰. Картата на находките показва, че пластинчатата броня не е била привилегия само на столичните гарнизони – тя достига и до провинциалните крепости, манастирите и обикновените селища.

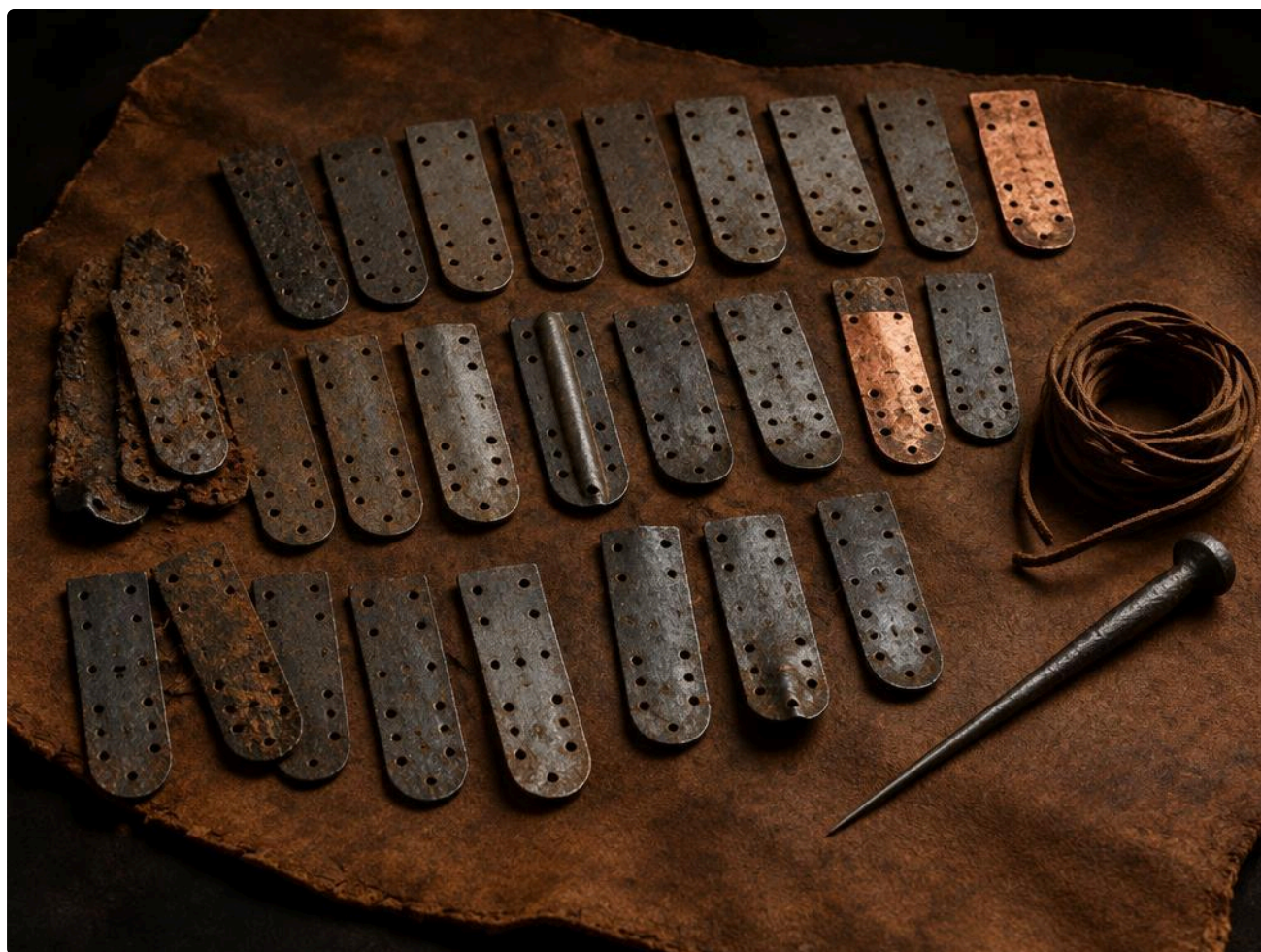
КЛЮЧОВ МОМЕНТ

1957 г., Велики Преслав

При разкопките на В. Мавродинова северозападно от църквата с гроба на Мостич е открита най-голямата сборна находка на пластинчатата ризница у нас: 20–25 цели и около 270 фрагментирани пластини. Две от тях са покрити с тънък меден лист. ¹⁴

Обр. 3. Изваждане на слепени пластини от ризница при стара разкопка (художествена стилизация в стила на стара сепия фотография)

Обр. 4. Железни пластини за ризница с отвори за свързване – по описанията на находките от Велики Преслав (реконструкция, художествена интерпретация)

4. Формата на пластините и опитите за класификация

Сред изследователите няма единство как да се класифицират пластинчатите ризници. Основната трудност е фрагментарността на находките: най-често се откриват зле запазени части, които не позволяват дори приблизителна реконструкция. За основни признаци обикновено се приемат системата на закрепване и формата на пластините. А. Кирпичников отделя два начина на прикрепване – свързване чрез ремък и пришиване към кожена или платнена основа; Ю. Худяков класифицира пластините според местоположението и сечението им, а А. Соловьев възстановява ризниците и ги подрежда в седем типа. Според Йотов в крайна сметка в повечето случаи се работи с формата и сечението на пластините²¹.

В българската литература по-цялостен опит за класификация по данни от Велики Преслав правят С. Витлянов и Я. Димитров, които разпределят пластините от двете сборни находки в групи и варианти според формата и размерите. Йотов приема този опит за неуспешен. Почти всички пластини имат издължена четириъгълна форма с езиковидно заоблен долен край, така че формата не може да бъде основание за групиране, а разликите в размерите понякога са почти незабележими – например 51–55 срещу 50–52 мм²². Остава неясно и на какво основание материалът е разделен на тежки, по-леки и съвсем леки брони. Йотов отбелязва още, че при повторната систематизация е пропусната описаната преди това пластина с изпъкнала

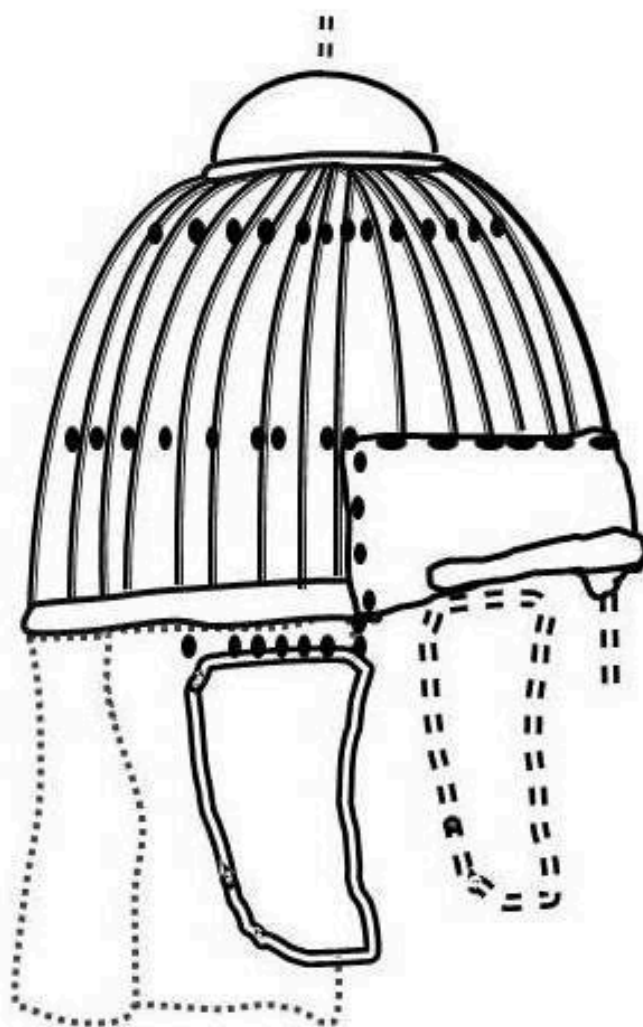
полуцилиндрична ивица в средата, а предложената реконструкция е заимствана и остава неясна за читателя и като текст, и като образ²³. Критиката показва колко внимателно трябва да се подхожда към всяка „възстановка“ на бронята по шепа корозирали пластини.

Въпреки разногласията в класификацията някои общи белези се очертават ясно. Пластините от българските находки са малки – обикновено между около 4 и 7,6 см дължина, с ширина от около 1 до 2,6 см и дебелина около 1 мм. Те са пробити с множество отвори, разположени в различни съчетания, което показва, че са били свързвани с ремъчета или пришивани²⁴. Отделни пластини имат изпъкнал полуцилиндричен ръб в средата, а някои са покрити с тънък меден лист²⁵.

В ЧИСЛА

Малки, тънки, с много отвори

Пластините от българските находки са обикновено между около 4 и 7,6 см дълги, от около 1 до 2,6 см широки и около 1 мм дебели. При находката от църквата с гроба на Мостич отворите за прикрепване са от 6 до 9 или 10.²⁴

Обр. 5. Реконструкция на ламеларен шлем от Керч (Крим), VI-VII в. – пример за степенна пластинчатата защита, сродна на българските находки (не е българска находка); липсващите части са с пунктир. Рисунка: Altaileopard, CC BY-SA 3.0.

Снимка: Altaileopard · CC BY-SA 3.0 · [Wikimedia Commons](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kerch_helmet_reconstruction.png)

5. Как е сглобявана бронята

За реконструкцията на начина на свързване особено важна е находката от църквата с гроба на Мостич. Няколко пластини там са се запазили слепени и това позволява да се види, че към лицевата страна на една основна пластина вляво и вдясно са се прикрепвали по две по-малки, а към тях – и други. Така всяка основна пластина вероятно е била свързвана с друга основна чрез три по-малки²⁶. Според Йотов тази ризница би могла да изглежда подобно на реконструкцията, предложена от С. Кубарев за броня от Балик-Суук в Централен Алтай²⁷.

За другите находки е предложен различен начин. При него пластините се свързвали в хоризонтални редове с частично застъпване и след това се пришивали към мека кожена или платнена основа, като образували люспесто еластично покритие. Такава е свързката при находката от гражданската постройка на левия бряг на Тича и при двата фрагмента от Малкия дворец в Плиска. Йотов приема, че това е един от възможните начини, но – както отбелязва и А. Соловьев – едва ли е бил единственият²⁸. Основният въпрос, който все още остава нерешен, е посоката на застъпване – нагоре или надолу²⁹.

Не по-малко важен е въпросът каква част от тялото са покривали тези брони. Витлянов и Димитров изчисляват, че за покриване на един квадратен метър са били нужни 3810 пластини от първия тип и 900 от втория, а ризниците биха тежали около 7–8 кг. Йотов смята тези изводи за доста умозрителни: откритите пластини са много по-малко и покриват площ от около 150 кв. см при първата и около 250 кв. см при втората находка. Затова според него пластините най-вероятно са образували еластични покрития, които са били привързвани с ремъци към тялото и са пазели само гърдите отпред³⁰.

Изворите дават и любопитни подробности за грижата за бронята извън боя. Във византийските тактики се препоръчва ризниците да се пазят в специални калъфи от говежда кожа и по време на поход да се носят от товарни животни, а в бой и при специални мисии да се използват други калъфи, закачени за седлото на коня³¹. Находката от Тича, поставена в обкован дървен сандък³², напомня, че бронята е била ценно имущество, което се е съхранявало грижливо – точно както показват и каменните инвентарни списъци.

ЗНАЕТЕ ЛИ, ЧЕ...

Бронята в сандък

Находката от гражданската постройка на левия бряг на р. Тича – около 240 пластини – е била поставена в обкован дървен сандък. Византийските тактики пък препоръчват ризниците да се пазят в калъфи от говежда кожа и в поход да се носят от товарни животни.³¹

Обр. 6. Ламеларен шлем от гроб 12 при Нидерщюцинген (Баден-Вюртемберг, Германия), последна третина на VI в., реконструкция: железните пластини са свързани с кожени ремъчета. Германска находка от степен тип, показана за сравнение. Снимка: James Steakley, CC BY-SA 3.0.

Снимка: James Steakley · CC BY-SA 3.0 · [Wikimedia Commons](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Reconstruction_of_a_lamellar_helmet_from_Niederstotzingen.jpg)

Обр. 7. Как се свързват пластините – табло в стила на гравюра от XIX в. (художествена стилизация)

Обр. 8. Сглобяване на пластинчатата броня: редове пластини, свързани с ремъчета и пришити към кожена основа (реконструкция, художествена интерпретация)

6. Броня от кожа и плът и защитата на коня

Металната броня не е била единствената възможност. Йотов отбелязва, че за ризници освен метал са използвани и кожа и кост³³. През 1938 г. Г. Фехер развива виждането, че прабългарите и маджарите, които първоначално имали само лека конница, са носели брони от твърда кожа или плът, а железни брони са имали само най-знатните; в подкрепа той посочва, че в гробовете на хуни, авари и маджари се откриват много малко следи от железни брони³⁴. Според него при тези народи бронята покривала главно шията и гърдите – на обикновените воители и техните коне с плът, а на знатните с желязо³⁵. Това е възглед от времето, когато находките от Плиска и Преслав все още не са били известни, и днес трябва да се приема с резерви; самият Фехер обаче допуска, че още през IX век част от българската войска започва да възприема въоръжението на тежката конница³⁶.

Фехер привежда и сведенията на византийските военни ръководства. Псевдо-Маврикий препоръчва кръгъл предпазител за шията по аварски образец, обшит с ленен плат, и покриване на шията на конете с желязо или плът – особено на конете на офицерите и на воителите от първите редици; император Лъв добавя, че онези, които нямат желязна плетена броня за шията, трябва да носят такава от двойна плът³⁷.

Конете също са били защитавани. Император Лъв VI Философ отбелязва, че въоръжението на маджарите е еднакво с това на българите, и пише, че при тях не само хората, но и конете на знатните са покрити отпред с желязо или плъст. В „Стратегиката“ на император Никифор се казва, че конете на тежката конница (катафрактите) са покрити с броня от главата до колената, така че остават открити само очите и ноздрите; тези покривала се правели от плъст, а понякога гърдите на конете се покривали с щитове от волска кожа с разрез, за да не се стеснява движението на краката³⁸.

За българите най-интересно е едно сведение от военен инвентарен надпис от Велики Преслав, в който се чете: „те имат самари 191, а ризниците им са 192“. Д. Овчаров приема, че тук става дума за 191 седла и 192 конски ризници, получени от български военачалник за войниците му, и подкрепя извода си с рисунки-графити от крепостните стени на столиците. Йотов приема, че конете вероятно също са били защитени, и вижда в надписа загатване за това³⁹. Рашев от своя страна само отбелязва, че в един от преславските надписи се дава и броят на конските седла⁴⁰. Тълкуването на числото на ризниците като конски брони остава следователно хипотеза.

ГЛАСЪТ НА ИЗВОРА

Гласът на извора: преславски надпис

В един военен инвентарен надпис от Велики Преслав се чете: „те имат самари 191, а ризниците им са 192“ (по Йотов 2004, с. 115). Д. Овчаров вижда тук конски брони, но това тълкуване остава хипотеза.³⁹

Обр. 9. Знатен конник с покрити с плът гърди и шия на коня – по сведенията на византийските военни ръководства (художествена реконструкция)

7. Във филма „Докосни древността“

Пластинчатата броня е сред най-впечатляващите елементи на облеклото на воина във възстановките на СК „Бага-Тур“. Когато конникът се движи, редовете пластини проблясват и шумят, а зрителят може да види с очите си колко гъвкава и колко различна от плетената ризница е тази защита.

Филмът дава възможност да се усети и другата страна на бронята – тежестта ѝ, топлината под нея в летен ден, необходимостта от помощ при обличането. Така сухите числа от археологическите описания – милиметри, брой отвори, грамове желязо – се превръщат в разбираем човешки опит.

Обр. 10. Обличане на бронята преди поход (художествена реконструкция)

8. Заключение

Пластинчатата броня е най-добре засвидетелстваният археологически вид предпазно въоръжение от българското ранно средновековие. Находките от Плиска, Велики Преслав, Перник и други обекти показват малки, тънки железни пластини с множество отвори, свързвани с ремъчета или пришивани към мека основа; някои от тях са украсени с меден лист.

Много въпроси остават открити: точното значение на прабългарските названия на бронята, посоката на застъпване на пластините, дали откритите групи пластини са били цели ризници или само нагръдни покрития, доколко българската конница е използвала защита за конете. Отговорите ще зависят от нови находки и внимателни реконструкции. Като обобщава писмените и археологическите данни, Йотов заключава, че използването на защитно въоръжение от българите несъмнено е отдавнашно и че стълкновенията с тях отчасти са повлияли дори на военната реформа на император Никифор II Фока⁴¹. Ясно е, че българите са познавали и използвали пластинчатата броня, наследница на дълга традиция, обща за степта, Византия и Централна Азия.

Речник

ламеларна	Броня от малки пластини, свързани помежду си с ремъчета или пришити към основа.
люспеста	Броня, при която пластините се застъпват като люспи върху мека основа.
торакс	Старогръцката дума, с която византийските извори означават всякаква ризница.
сборни находки	Находки, при които много пластини са открити заедно, на едно място.
естругин	Прабългарски термин от преславски надпис, свързан с пластинчатата ризница; значението му е спорно.
плъст	Сплъстена (валяна) вълна, използвана за броня на воители и коне.
катафрактите	Тежката конница, при която и конете са покрити с броня.

Провери знанията си

1. Колко пластини наброява находката от гражданската постройка на левия бряг на р. Тича?
а) около 240 · б) около 40 · в) около 1000
2. От какъв материал е единствената неметална находка от пластини за ризница?
а) кост · б) кожа · в) бронз
3. Каква част от тялото според В. Йотов вероятно са пазели откритите пластинчати покрития?
а) само гърдите отпред · б) цялото тяло и ръцете · в) само гърба
4. С какво император Алексей I облякъл част от воиците си при Левунион?
а) ризници от коприна с цвeта на желязото · б) брони от двойна плъст · в) щитове от волска кожа

Отговори: 1 – а; 2 – а; 3 – а; 4 – а

Бележки

1. Йотов 2004, с. 120. ↩	21. Йотов 2004, с. 121. ↩
2. Йотов 2004, с. 120. ↩	22. Йотов 2004, с. 121. ↩
3. Рашев 2008, с. 173. ↩	23. Йотов 2004, с. 121. ↩
4. Йотов 2004, с. 120. ↩	24. Йотов 2004, с. 121–122. ↩
5. Славова 2010, с. 27. ↩	25. Йотов 2004, с. 122. ↩
6. Йотов 2004, с. 120. ↩	26. Йотов 2004, с. 128. ↩
7. Йотов 2004, с. 115. ↩	27. Йотов 2004, с. 128. ↩
8. Йотов 2004, с. 120. ↩	28. Йотов 2004, с. 127. ↩
9. Рашев 2008, с. 269. ↩	29. Йотов 2004, с. 128. ↩
10. Казански 2019, с. 265. ↩	30. Йотов 2004, с. 128. ↩
11. Йотов 2004, с. 121, 128. ↩	31. Йотов 2004, с. 128. ↩
12. Рашев 2008, с. 172–173. ↩	32. Йотов 2004, с. 122. ↩
13. Йотов 2004, с. 121. ↩	33. Йотов 2004, с. 120. ↩
14. Йотов 2004, с. 121–122. ↩	34. Фехер 1938, с. 50. ↩
15. Йотов 2004, с. 122. ↩	35. Фехер 1938, с. 51–52. ↩
16. Йотов 2004, с. 122. ↩	36. Фехер 1938, с. 52. ↩
17. Йотов 2004, с. 122. ↩	37. Фехер 1938, с. 50–51. ↩
18. Йотов 2004, с. 122. ↩	38. Йотов 2004, с. 115. ↩
19. Йотов 2004, с. 194. ↩	39. Йотов 2004, с. 115. ↩
20. Йотов 2004, с. 128–129. ↩	40. Рашев 2008, с. 115. ↩

Библиография

Йотов, В. Въоръжението и снаряжението от българското средновековие (VII–XI век). Варна: Зограф, 2004.

Казанский, М. М. Степные традиции в славянском вооружении и конском снаряжении в V–VII вв. – Краткие сообщения Института археологии, 254, Москва, 2019, 253–269.

Рашев, Р. Българската езическа култура VII–IX век. София: Класика и стил, 2008.

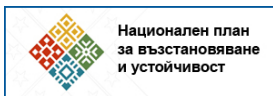
Славова, Т. Владетел и администрация в ранносредновековна България. Филологически аспекти. София, 2010.

Фехер, Г. Военното дело на прабългарите. София: Военна библиотека, 1938.

Снимките с отбелязан автор са от Wikimedia Commons под посочения свободен лиценз. Всички останали илюстрации са художествени реконструкции и стилизации, създадени за публикацията с инструмент за изкуствен интелект по описанията в посочените източници; те не са изображения на реални находки.

Финансирано от
Европейския съюз
NextGenerationEU

Публикацията е част от проект № BG-RRP-11.020-0147-C01 „Докосни древността – пътят на прабългарския воин“, изпълняван от Сдружение „Спортен клуб Бага-Тур“ с финансовата подкрепа на Национален фонд „Култура“ по Националния план за възстановяване и устойчивост, финансиран от Европейския съюз – NextGenerationEU.

Тази публикация е създадена с финансовата подкрепа на Европейския съюз – Следващо Поколение ЕС. Цялата отговорност за съдържанието на публикацията се носи от Сдружение „Спортен клуб Бага-Тур“ и при никакви обстоятелства не може да се приема, че тази публикация отразява официалното становище на Европейския съюз и Национален фонд „Култура“.